

Profesoriaus B. Bitino įžvalgos apie edukacinį tyrimą

Kęstutis Kardelis

Į edukologinį tyrimą profesorius žvelgia kaip į sistemą ir procesą. Toks yra ir jo naujosios knygos pavadinimas: *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Profesoriaus B. Bitino parengta knyga – fundamentalus veikalas, savo turiniu neturintis analogų Lietuvoje. Jame iš esmės aprašomi visi edukologinio tyrimo elementai, pradedant tyrimo planavimu ir baigiant statistine duomenų analize. Knyga pasižymi minties gilumu, išbaigtumu, puikiu ugdymo mokslo ir kaip disciplinos, ir kaip tyrimų metodologijos išmanymu. Ją skaitydamas niešškai diskutuotinių vietų, o mokaisi. Be to, jos negalima greitai perversti, nes būtina suvokti, apie ką rašoma. Manau, neapsiriksiu sakydamas, kad ši knyga – tai ilgametės profesoriaus patirties apibendrinimas. Joje ugdymo mokslo žinios glaudžiai sąveikauja su tyrimo metodologija, t. y. metodologija rašoma remiantis ir ugdymo mokslo teorija.

Jau iš knygos įvado matyti, kad jos autorius yra puikus pristatomo dalyko žinovas, turintis ne tik daug žinių, bet ir gebantis kritiškai vertinti skirtingą požiūrį į ugdymo tyrimus. Tai intriguoja ir kartu verčia skaitytoją gilintis į įvado turinį, nes nėra lengva pasakyti, kokia tyrimų metodologija arba, kitaip tariant, epistemologija reikėtų remtis atliekant edukologinį tyrimą. Juolab kad nėra vienos metodologijos, aiškinančios, kaip atlikti konkretų tyrimą, nes ji nėra dogma. Per pastaruosius dešimtmečius

edukologijos tyrimai Lietuvoje, kaip pažymi autorius, išgyvena savitą krizę. Tai, kas anksčiau buvo visiems priimtina, t. y. tyrimą organizuoti pagal tą pačią normatyvinę (pozityvistinę arba struktūralistinę) ideologiją, dabar nebetenkina tyrėjų, nes tokie tyrimai neleidžia giliau pažvelgti į tiriamąjį objektą, įsiskverbti į individo vidaus pasaulį. Kaip alternatyva atsiranda kitoks požiūris į socialinę realybę, kuris būdingas interpretacinei (poststruktūralistinei, subjektyvistinei) idealogijai, pagrįstai kokybiniu požiūriu į tyrimą. Šio požiūrio filosofinė bazė – postmodernistinių (postpozityvistinių) idėjų, pasisakančių prieš universalumą, neklystančius teiginius bei tariamą tiesą, raiška. Tai išjudino pamatus, ilgą laiką palaikiusius propaguotą visuotinės ir objektyvios socialinės realybės idėją. Pagal naują požiūrį, socialinė realybė taip pat gali būti sukuriama bei interpretuojama tiek individo, tiek grupės žmonių. Šios idėjos iš pradžių atsirado humanitariniuose moksluose (mene ir filosofijoje), o vėliau persikėlė ir į socialinius mokslus. Visa tai labai gražiai aptariama knygos įvade. Taip pat knygoje nemažai vietos skiriama ir tyrimo metodų, taikomų kokybiniuose tyrimuose, aprašymui, ypač analizuojant jų dėka gautus tyrimo duomenis.

Pratęsiant mintį apie kokybinius tyrimus, reikėtų paryškinti dar vieną knygos aspektą. Dėl

kiekybinio požiūrio į tyrimą pažymėtina, kad šiuo atveju edukologijos mokslas nėra sukūręs savų, tik jam būdingų tyrimo metodų. Šiuose tyrimuose dažniausiai taikomi apklausos ir testavimo metodai yra perimti iš socialologijos ir psichologijos mokslų. Tad dabar, esant dviem skirtingiems požiūriams į edukologijos tyrimus, vėl atsigręžta į ugdymo patirties apibendrinimą, kuris ilgus dešimtmečius buvo pagrindinis pedagoginių tyrimų merodas. Šis ugdymo patirties apibendrinimas, suteikęs jam naują impulsą, padiktuotą laikmečio ir naujų informacinių technologijų diegimo aplinkybių, atliepia kokybinį požiūrį į tyrimą ir gali būti taikomas kaip metodas, atitinkantis kokybinius atvejo studijos, fenomenologinį bei etnografinį tyrimus. Tad knygos skyrelis, kuriame pedagoginės patirties apibendrinimas pristatomas kaip tyrimo metodas, beje, įvilktas į metodologijos rūbą, yra naujas požiūris nūdienos edukologinių tyrimų metodologijoje.

Vertas dėmesio skyrelis apie diagnostinio instrumento rengimą, nes dar dažnai manoma, kad parengti, pavyzdžiui, klausimyną, norimam reiškiniui tirti nėra sunku. Tačiau, kaip rodo praktika, kuriant klausimynus ne visada atsižvelgiama į tokiam metodui keliamus reikalavimus. Manychiau, kad skyrelis būtų dar įdomesnis, jeigu jame būtų aptariama įvairių užsienio autorių sukurtų klausimynų, testų skolinimosi, jų adaptavimo bei modifikavimo problema, diskutuojama, kaip įvertinti klausimyno validumą. Pažymėtinas ir metaanalizės kaip tyrimo metodo aprašymas, kuris įvairiuose tyrimuose skirtingai interpretuojamas, tad dažnai bet koks apibendrinimas įvardijamas kaip metaanalizė. Plačiai aptariamas ir eksperimentinis tyrimas, kuriame daug vietos skiriama jo procedūroms bei atskiroms rūšims apibūdinti. Būtų galima kelti klausimą, ar eksperimentas

yra tyrimo metodas, skirtas konkrečioms empiriniams duomenims gauti, ar tai tyrimo būdas (tipas)? Gana išsamus ekspertinio vertinimo edukologiniuose tyrimuose aprašymas, parodantis jo svarbą. Tai aktualu, nes šis edukacinių tyrimų metodas gana dažnas, tačiau ne visada išsamiai paaiškinamas. Neabejotinai reikšmingas ir ugdymo projektų pristatymas, nes pastaruoju metu *projekto* terminas įvairiuose tyrimuose bei edukacinėje praktikoje itin paplitęs, tačiau kartu būtina suvokti ir jo mokslinę svarbą bei vertę.

Nėra reikalo aptarti kiekvieną knygos skyrių atskirai. Skaitytojas knygoje ras informacijos visais jį dominančiais tyrimų metodologijos klausimais. Kita vertus, būtų sunku vienoje knygoje detalčiai aprašyti viską, kas susiję su tyrimų metodologija. Metodologija, kaip atskira mokslo kryptis, turi daug šakų (pvz., galima gilintis tik į tiriamosios imties aprašymą, anketų sudarymą, ką jau kalbėti apie statistinę analizę, kuri jau seniai išsirutuliojo į atskirą mokslo šaką).

Tradiciskai knyga baigiama statistinės tyrimo duomenų analizės metodų, kuriems aptarti skirti keli knygos skyriai, pristatymu. Šiems skyriams parengti autorius turi didelę praktinio darbo patirtį, todėl aprašydamas statistinės analizės metodus vadovaujasi ne tik statistinių teorijų teiginiais, bet ir pritaiko juos ugdymo tyrimų praktikai. Labai svarbu, kad ši analizė neapsiriboją kiekybiniais dydžiais, bet podraug aptariami ir kokybinių duomenų analizės ypatumai. Tai ypač aktualu tiems tyrėjams, kurie tiriamuosius požymius bando įvertinti kokybiškai. Be abejo, šioje knygos dalyje kiek daugiau vietos skiriama kiekybinių požymių statistinei analizei, tačiau aptariamos ne bendrojo pobūdžio statistinės vertės, bet būtent tos, kurios dažniausiai taikomos ugdymo tyrimuo-

se. Daug vietos skiriama koreliacinės analizės metodams aprašyti, o knygos prieduose pateikiami statistinių metodų taikymo pavyzdžiai.

Kuo ši knyga skiriasi nuo kitų? Visų pirma tuo, kad joje nėra perteikiami tik atskiri metodologijos teiginiai. Profesoriaus metodologija išplaukia iš ugdymo mokslo realijų ir yra glaudžiai susijusi su edukologijos teorinėmis nuostatomis. Knygoje ryškus ir problemiško aspektas. Kitas svarbus bruožas – joje ne tik aptariami metodologijos elementai, bet ir pateikiami konkretūs pavyzdžiai, kaip juos taikyti ugdymo praktikoje.

Pabrėžtinai knygos originalumas. Joje autorius neperkelia kitų autorių teiginių, o rašo remdamasis ne tik ir ne tiek klasikiniiais tyrimų metodologijos teiginiais ir sąvokomis, kiek savo sukaupta patirtimi, t. y. tuos teiginius ap-

mąstydamas. Tą gali padaryti tik žmogus, turintis didelę pedagoginio darbo patirtį.

Reziumuojant išsakyta mintis apie prof. B. Bitino knygą *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas* belieka konstatuoti, kad ši knyga – neabejotinai reikšmingas indėlis į edukologijos mokslą, padedanti bet kurio lygio tyrėjui praplėsti bei pagilinti jo turimas ugdymo tyrimų (ir ne tik jų) metodologijos žinias bei kūrybiškai jas taikyti tyrimų praktikoje. Ypač vertinga knyga (visų pirma vertinant ją kaip vadovėlį) turėtų būti visų socialinių mokslų kryptių (šakų) doktorantams ir magistrantams, nes joje analizuojami klausimai, glaudžiai susiję su tyrimų metodologijos dalyko žiniomis bei kvalifikacinių darbų rašymu. Tad belieka palinkėti profesoriui tolesnės kūrybinės sėkmės.